

Ze Sborníku letopisů · Džámi at-tavárich

Dějiny Čagataj-chána a jeho potomků

Sborník letopisů

Rašíd ad-Dín

3. svazek řady

Staré texty

Dějiny Čagataj-chána a jeho potomků

Ze Sborníku letopisů (Džámi at-tavárich)

Rašíd ad-Dín

Český překlad z perštiny s vysvětlivkami
podle edice E. Blocheta (1911)

Staré texty · 2026

Obsah

Ediční poznámka	4
Hlavní postavy a pojmy	5
Dějiny Čagataj-chána, syna Čingischánova, jež se dělí na tři části	7
Část první: o původu Čagataj-chána a zmínka o jeho chotích, synech a vnucích, kteří z něho vzešli až do dnešní doby; jeho podobizna a rodokmenná tabulka větví jeho dětí a vnuků	8
Zmínka o jeho synech a vnucích, kteří z něho vzešli až do dnešní doby.....	9
Část druhá dějin Čagataj-chána: o dějinách a příbězích doby jeho vlády; obraz trůnu, chatun, princů a emírů při jeho nastolení na trůn; zmínka o jeho ulusu, o některých jeho válkách a vítězstvích, jichž dosáhl, a o délce jeho vlády; dějiny a poměry jeho rodu až dodnes	25
Vyprávění o stavu vlády v Čagatajově ulusu po jeho smrti a o nastolení jeho potomků jednoho po druhém až do nynějška	30

Ediční poznámka

Třetí svazek řady obsahuje Rašídův oddíl o Čagatajovi, druhém synu Čingischánově, a o jeho potomcích. Čagatajův ulus zahrnoval střední Asii: údolí Ili a Sedmiříčí, Mávará an-nahr (Zaamudaří se Samarkandem a Bucharou) a oázy východního Turkestánu. Byl nejslabší a nejvíce rozvrácený z mongolských ulusů. Rašídův text ukazuje proč. Čagatajovci o ulus soupeřili mezi sebou a jejich osudy určovali velcí cháni, kteří dosazovali a sesazovali jeho vládce. Usedlé oblasti Zaamudaří navíc spravovali úředníci velkého chána, nikoli Čagatajovci. Od šedesátých let 13. století ovládl ulus Ögedejův vnuk Kaidu, který celá desetiletí válčil s Kublajem.

Oddíl sleduje Rašídovo obvyklé členění:

^Ačást první: rodokmen Čagatajových synů a vnuků,

^Ačást druhá: dějiny Čagataje a jeho nástupců (Kara-Hülegü, Jesü-Möngke, regentka Orghana, Alghu, Barak, Duva) a zpráva o Čagatajových ministrech. Rašíd ji nedokončil, text končí uprostřed věty,

^Ačást třetí: chybí úplně.

Překlad je pořízen přímo z perského textu edice E. Blocheta, *Djami el-Tévarikh*, tome II (Gibb Memorial Series XVIII/2, 1911), tištěné strany 153–197. Jde o pracovní překlad pořízený umělou inteligencí bez opory v tištěném překladu. Nejistá čtení jmen jsou označena otazníkem v závorce (?). Mezery v rukopisech jsou vyznačeny v hranatých závorkách nebo třemi tečkami. Nadpisy jsou Rašídovy. Letopočty podle hidžry jsou převedeny v závorce.

Hlavní postavy a pojmy

Následující jména a termíny se vyskytují opakovaně, proto nemají v textu vysvětlivku.

Čingischán (asi 1162–1227) byl zakladatel mongolské říše.

Čagataj (asi 1183–1242) byl druhý syn Čingischánův a strážce a vykladač *jasy*, proslulý přísností. Za Ögedeje byl nejvlivnějším z bratrů. Jeho sídlo leželo v údolí Ili u Almalyku.

Ögedeje (velký chán 1229–1241), Güjük (1246–1248), Möngke (1251–1259) a Kublaj (od 1260) byli velcí cháni. Džučí a Toluj byli další synové Čingischánovi. Batu byl Džučího syn, vládce Kipčacké stepi. Berke byl jeho bratr a nástupce.

Arik-böke (zemř. 1266) byl Tolujův syn a Kublajův bratr. V letech 1260–1264 byl vzdorochánem proti Kublajovi.

Hülegü a Abaka byli iránsrtí ilchani (Hülegü zemřel 1265, Abaka vládl 1265–1282). S Čagatajovci svedli boje o Chorásán.

Kaidu (asi 1235–1301) byl vnuk Ögedejevův. Nikdy neuznal Kublaje a od šedesátých let 13. století ovládal Ögedejevův i Čagatajevův ulus. Chány Čagatajova ulusu dosazoval a držel v závislosti.

Alghu (vládl asi 1260–1266) byl Čagatajevův vnuk. Arik-böke ho dosadil za chána ulusu, Alghu se však proti němu obrátil a přidal se ke Kublajovi.

Barak (vládl 1266–1271) byl Čagatajevův pravnucek, dosazený Kublajem. Roku 1270 vtrhl do Chorásánu a u Herátu utrpěl porážku od Abaky.

Duva (vládl asi 1282–1307) byl Barakův syn, dlouholetý Kaiduův spojenec. V Rašídově době byl vládcem ulusu.

Karakorum bylo sídelní město velkých chánů. Chitaj je severní Čína.

Mávará an-nahr (arab. „co je za řekou“, Zaamudaří) je území mezi Amudarjou a Syrdarjou se Samarkandem a Bucharou.

Almalyk bylo město v údolí řeky Ili (dnes u Chuo-čchengu v čínském Sin-tiangu), středisko Čagatajova ulusu.

Kaan je titul velkého chána. Kurultaj je sněm princů. Jasa jsou Čingischánovy zákony. Jam je síť poštovních stanic. Bališ je slitek stříbra nebo zlata.

Ulus jsou lid a území přidělené princovi. Jurt je území a pastviny rodu. Chatun je titul chánovy či princovy manželky.

Dějiny Čagataj-chána, syna Čingischánova, jež se dělí na tři části

Část první: o jeho původu a zmínka o jeho chotích, synech a vnucích, kteří z něho vzešli až do dnešní doby; jeho podobizna a rodokmenná tabulka větví jeho dětí a vnuků.

Část druhá: dějiny a příběhy z doby jeho panování; vyobrazení trůnu, chotí a princů a zmínka o jeho ulusu; některé války, které vedl, a vítězství, jichž dosáhl; a délka doby jeho vlády.

Část třetí: o jeho chvályhodných způsobech a mravech, rozličné události a příběhy, podobenství, výroky (*biligy*) a dobrá rozhodnutí, která učinil a pronesl – to, co nebylo zahrnuto do předchozích dvou částí a co bylo zjištěno roztroušeně a bez pořádku z té či oné knihy a od toho či onoho člověka.

Část první: o původu Čagataj-chána a zmínka o jeho chotích, synech a vnucích, kteří z něho vzešli až do dnešní doby; jeho podobizna a rodokmenná tabulka větví jeho dětí a vnuků

Čagataj byl druhým synem Čingischánovým. Jeho matkou byla hlavní Čingischánova choť Börte-fudžin, matka čtyř synů, z kmene Kongiratů, dcera Dei-nojana, vládce onoho kmene. Čagataj měl mnoho chotí (*chatun*), nejváženější z nich však byly tyto dvě.

První byla Jesülün-chatun, matka všech jeho významných dětí, dcera Kata-nojana, syna Daritaje, bratra vládce Kongiratů. Börte-fudžin, hlavní choť Čingischánova, a otec Jesülün-chatun byli bratřenci.¹

1. Podle Blochetovy poznámky je text na tomto místě porušený. V Rašidově oddílu o kmeni Kongiratů je Daritaj uveden jako bratr Dei-nojana, otce Börte; Kata-nojan byl tedy Börtin bratranec, jak praví i následující věta. Kongiratové byli tradičními „svatebními“ spojenci Čingischánova rodu a pravidelně mu dávali nevěsty.

Druhá byla Tögen-chatun (?),²

2. Perský zápis توکان; čtení je nejisté. Blochet upozorňuje, že Abulghází (chívský chán a dějepisec 17. století) ji nazývá Türkän-chatun, což ale považuje za pozdější zkomolení.

sestra zmíněné Jesülün-chatun, kterou si vzal po Jesülünině smrti.

1.

2.

Zmínka o jeho synech a vnucích, kteří z něho vzešli až do dnešní doby

Čagataj měl osm synů, v tomto podrobném pořadí:

- ^Aprvní Möči-jebe,
- ^Adruhý Mö'etüken,
- ^Atřetí Belgeši,
- ^Ačtvrtý Sarban,
- ^Apátý Jesü-Möngke,
- ^Ašestý Bajdar,
- ^Asedmý Kadaki,
- ^Aosmý Bajču (?).³

Výklad a podrobnosti o těchto osmi zmíněných synech budou s pomocí Boha Nejvyššího sepsány jeden po druhém.

První syn Čagataj-chána: Möči-jebe

Matkou tohoto Möči-jebeho byla služka v *ordě* Jesülün-chatun. Jedné noci stlala lůžko, a protože chatun byla venku, Čagataj si ji přitáhl a zplodil s ní dítě. Proto mu nepřikládal velkou vážnost a dal mu méně vojska i území.⁴

4. Postavení syna, a tím i velikost jeho podílu na otcově vojsku a pastvinách, se u Mongolů řídilo postavením matky: synové hlavních chotí měli přednost před syny vedlejších manželek a konkubín.

Möči-jebe měl jedenáct synů, v tomto pořadí:

První syn: Negüder

Tento Negüder je ten, kterého z Čagatajova ulusu poslali s vojskem spolu s Hülegü-chánem do íránské země.⁵

5. Na Hülegüovo tažení do Íránu (vyrazil roku 1253) musela podle Möngkeho nařízení každá větev Čingischánova rodu vyčlenit poměrnou část svých vojsk pod velením některého ze svých princů; Negüder takto velel čagatajskému oddílu.

Zůstal zde, a za vlády Abaka-chána se vzburil. Obrátil se k horám Gruzie a bloudil po lesích. *Emírové* Abaka-chána se pustili po jeho stopách a Širemün-nojan, syn Čormagunův,⁶ ho zajal a přivedl do služby Abaka-chána. Ten mu daroval život. Negüder se tu pak nějakou dobu toulal sám, potom zemřel. Potomky neměl.⁷

Druhý syn: Ahmad

Tento Ahmad býval neustále při Barakovi. Když Barak po porážce přešel řeku,⁸

8. Barak byl roku 1270 (668 h.) poražen Abakou u Herátu; se zbytky vojska ustoupil přes Amudarju zpět do Zaamudaří a v následujícím roce zemřel.

jeho vojsko se rozprchlo a každý oddíl odešel jiným směrem. Ahmad se vydal k Bešbalyku.⁹ Barak, nemocný, jel za ním v nosítkách a jako

3.

3. Perský zápis بايجو; čtení je podle Blochetovy poznámky velmi nejisté. Pořadí i jména synů se v jiných pramenech liší: čínské dějiny dynastie Jüan znají jen dva Čagatajovy syny (Jesü-Möngkeho a Kara-Hülegüho, jenž je u Rašida Čagatajovým vnukem), Abulghází uvádí jiné pořadí a Kadakiho ani Bajčua nezná.

předvoj (*mangkala*)¹⁰ vyslal Tauldara (?),¹¹ který byl emírem tisíce.¹²
Když Ahmada dostihl, snažil se ho po dobrém přimět k návratu.
Ahmad si však počínal zpupně, nakonec se utkali a Ahmad byl zabit.
Měl tři syny: Umara, Mubárakšáha a Moatua (?).

Třetí syn: Tekši

Měl syna jménem Tabudgar (?)¹³

13. Perský zápis تابدغار; čtení je nejisté. Blochet navrhuje mongolské tabudugar, „pátý“.

a ten měl čtyři syny: Toghana, Hulkutua, Kuriktiho (?) a Kutluk-Temüra.

Čtvrtý syn: Nom-kuli

Pátý syn: Bük-buka

Šestý syn: Temüdar (?)

Sedmý syn: Kutan

Osmý syn: Čiče

Devátý syn: Čičektü

Měl dva syny: Šadbana a Kušmana.

Desátý syn: Ešal (?)

Měl dva syny: Kanbuku a Uladaje.

Jedenáctý syn: Toghan

Měl tři syny: Kuriktiho, Bük-buku a Nom-kuliho.¹⁴

14. Tato dvě jména se shodují se jmény čtvrtého a pátého Möči-jebeho syna. Ta doplnil Blochet podle *Mu'izz al-ansáb*, timurovského rodopisného spisu z 15. století, neboť rukopisy A a B na onom místě omylem opakují jména Negüder a Ahmad.

Druhý syn Čagataj-chána: Mö'tüken

Tento Mö'tüken se narodil z Jesülün-chatun. Otec ho miloval víc než ostatní své děti, a protože ho velmi miloval i Čingischán, býval většinou v jeho službě. V době, kdy Čingischán poslal jeho otce Čagataje spolu s Džučim a Ögedejem obléhat Chórezm¹⁵

15. Míni se obléhání chórezmského hlavního města Urgenče (Gurgandže) na dolní Amudarji v letech 1220–1221; spory mezi Džučim a Čagatajem obléhání protáhly, až Čingischán svěřil velení Ögedejovi.

a sám byl zaměstnán obléháním pevnosti Bámiján,¹⁶ zasáhl

Mö'tükena šíp z pevnosti a zemřel. Čingischán byl z toho nesmírně

6.

6. Čormagun (Čormağan) byl mongolský vojevůdce, který ve 30. letech 13. století za Ögedeje dobyl severní Írán a Zakavkazsko a velel tamní pohraniční posádce (*tamma*). Jeho syn Širemün sloužil jako emír Hülegüovi a Abakovi.

zarmoucen. Když pevnost dobyl, zbořil ji do základů, všechny obyvatele pobil a dal jí jméno Mau-kurgan.¹⁷

Když se Čagataj vrátil, dorazil právě ve chvíli, kdy pevnost bořili. Čingischán nařídil, aby mu nikdo o té události neříkal, a několik dní mu tvrdil, že Mö'etüken odešel tam a tam. Potom se jednoho dne na syny úmyslně rozhněval a začal hledat záminku: „Neposloucháte má slova a to, co jsem vám řekl, zanedbáváte.“ Čagataj poklekl a prohlásil: „Cokoli Čingischán nařídí, to vykonáme; a jestliže se proviníme, ať zemřeme.“ Čingischán se ho několikrát znovu otázel: „Myslíš ta slova, která říkáš, upřímně, a dostojíš jim?“ Odpověděl: „Jestliže budu jednat jinak a svému slovu nedostojím, ať zemřu.“ Čingischán pravil: „Mö'etüken už není; nesmíš plakat ani naříkat.“ V Čagatajově nitru vzplál oheň, ale uposlechl otcova příkazu, přemohl se a neplakal. Po chvíli vyšel pod záminkou tělesné potřeby ven, v koutě chvíli skrytě plakal, otřel si oči a opět se vrátil k otci.

Mö'etüken měl čtyři syny, v tomto pořadí: Bajču, Būri, Jesün-Tuva a Kara-Hülegü. Větve dětí a vnuků těchto synů jsou takové, jak se dále zaznamenává.

První syn Mö'etükena: Bajču

Bajču měl syna jménem Tudan (?), tento Tudan měl syna jménem Bučaj a Bučaj měl syna Abdulláha.¹⁸

18. Podle *Mu'izz al-ansáb*, jak jej cituje Blochet, byla Bajčuova matka konkubína z kmene Najmanů a Bučaj byl nejprve jedním z Barakových

8.

4.

vojevůdců; po Barakově porážce přešel s oddílem tisíce mužů k Abakovi.

Druhý syn Mö'etükena: Būri

O okolnostech jeho narození se vypráví takto: dříve býval zvyk, že se ženy ev-oglanů shromažďovaly v ordách, aby tam pracovaly.¹⁹

19. Ev-oglan (turk. „chlapci domu“) – patrně nesvobodní domácí služebníci knížecích ord; jejich ženy konaly v ordách práce, jako bylo zpracování vlny, dojení a příprava jídla.

Jednoho dne šel Mö'etüken do ordy, uviděl zástup žen, jednu krásnou odvedl stranou a spojil se s ní. Napadlo ho, že možná otěhotněla, a nařídil, aby ji oddělili od manžela a střežili.

Skutečně otěhotněla a narodil se z ní Būri; potom ji manželovi zase vrátili. Tento Būri byl nesmírně prudký a statečný. Když pil víno, mluvil hrubá slova, a došlo to tak daleko, že za vlády Möngke-kaana, když jednou pil víno, zahrnul nadávkami Batua, k němuž choval v srdci nepřátelství. Když Batu ta slova uslyšel, vyžádal si ho. *Noján Menggeser*²⁰

20. Menggeser-noján z kmene Džalajirů byl za Möngkeho nejvyšším soudcem (*jargučí*); vedl i vyšetřování a procesy s knížaty, kteří se postavili proti Möngkeho nástupu.

ho z rozkazu Möngke-kaana přivedl k Batuovi a Batu ho dal zabít.

Būri měl pět synů. První Abišga (?); tento Abišga neměl děti. V době, kdy se Arik-böke postavil proti Kublaj-kaanovi, sloužil u kaana.

Poslali ho, aby se místo Kara-Hülegüia stal vládcem ulusu Čagatajova a pojal Orghanu-chatun. Cestou ho zajalo vojsko Arik-bökeho a tam ho Asutaj, syn Möngke-kaana, který stál na Arik-bökeho straně, dal podle *jasy* popravit.²¹

21. Perské *bi-jásá rasánidan*, doslova „přivést k jase“, je u Rašída ustálený výraz pro popravu vykonanou podle mongolského práva, zpravidla po soudu nebo z rozkazu vládce.

Druhý Ačiki. Tento Ačiki sloužil Kublaj-kaanovi a nyní je u Temür-kaana.²²

22. Temür (Čcheng-cung), vnuk Kublajův, velký chán a císař dynastie Jüan v letech 1294–1307, tedy v době, kdy Rašíd psal.

Je už velmi starý a ze všech knížat, kteří tam pobývají, je nejváženější, nejvznešenější, nejctihodnější a nejmocnější. Má dva syny: Örüg-Temüra, Aršila-küregena a patrně mají i další děti; ti slouží u kaana.

Třetí Kadakči-sečen. Má pět synů: Nalighu²³

23. Patrně totožný s Nalighuem (Talikuem), chánem Čagatajova ulusu v letech 1308–1309; podle Mu'izz al-ansáb, jež cituje Blochet, jej na trůn dosadili po Könčekovi a zabil ho Kebek, syn Duvův.

– ten má tři syny: Temüra, Uradaje (?) a Tumana; dále Bughu – ten má dva syny: Zulkarnajna a Alího; dále Buka-Temür – ten má dva syny:

II.

II. Perský zápis تاوَلدَار; rukopisy i jiná místa Rašídova díla uvádějí různé tvary (Bauldar, Buldar), čtení je nejisté. Podle Blocheta šlo o syna Karačara z kmene Barlasů, jednoho z Čagatajových emírů.

Örüg-Temūra a Ölčitaje; dále Buka; čtvrtý Ahmad – ten má dva syny: Babu, jenž má tři syny: Hábila-Temūra, Kábila-Temūra a Julduz-Temūra, a Basatiho (?); pátý Abukan (?).

Dokončeno. Chvála Bohu, Pánu světů, a požehnání a mír našemu pánu Muhammadovi a celé jeho dobré a čisté rodině.²⁴

24. Zbožná závěrečná formule (*tammāt*) opisovače, jaká obvykle uzavírá rukopis nebo jeho oddíl; zde se dostala doprostřed rodokmenu, patrně z předlohy, v níž na tomto místě končil jeden svazek či sešit.

Třetí syn Mö'etükenüv: Jesün-Tuva

Měl tři syny, v tomto pořadí a s tímto podrobným rozpisem. První Mümin; ten má dva syny: prvním je Jebe, jehož syn se jmenuje Bilge-Temür; druhým Örüg.

Druhý Barak. Měl pět synů: Bek-Temūra, Duvu, Toktu (?), Uladaje a Buzmu.

Třetí Jasar. Přišel sem pokojně v roce, kdy se Abaka-chán vydal k Herátu, aby odrazil Karauny.²⁵

25. Karaunové (*karauna*) byla vojska smíšeného mongolského původu usazená v dnešním Afghánistánu (Ghazna, Ghór), proslulá nájezdy do Chorásánu a Indie; na přelomu 13. a 14. století je ovládali Čagatajovci. Tažení Abakovo proti nim klade Blochet do roku 678 h. (1279/1280).

V době, kdy Ahmad utekl z Chorásánu, ho *emírové* zabili.

Mümin byl nesmírný pijan.

13.

14.

Protože Barak sloužil Kublaj-kaanovi a prokázal mu vítané služby, Kublaj-kaan nařídil, aby ulus Čagatajův spravoval společně s Mubárakšáhem.²⁶

26. Doslova „aby ulus Čagatajův znali“ (*bi-dánand*). Perské „znát“ tu u Rašída znamená „spravovat, mít na starosti“ a je patrně kalkem mongolského slovesa *medekü* „vědět; řídit, nést odpovědnost“.

Když tam dorazil, nějakou dobu dával najevo upřímné přátelství. Potom se jistý emír Bitikči (?)²⁷ od Mubárakšáha spolu s částí vojáků spojil s Barakem. Mubárakšáha sesadili a Barak se stal neomezeným vládcem. Protože hranice ulusu Čagatajova sousedila s Kaiduovým územím, zmocnil se [Barak] části Kaiduových [držav] a s Kaiduem několikrát svedl bitvu. Poprvé zvítězil Kaidu. Když pak znovu zahájili válku, zprostředkoval mezi nimi Kipčak, syn Kadakanův z rodu Ögedej-kaana, mír. Přísahali si a stali se navzájem *andy*,²⁸ a i nyní se jejich děti navzájem oslovují anda.

Potom se vzbouřili proti kaanovi a stejně tak proti Abaka-chánovi. [Barak] v té zemi zajal lidi, kteří jim náleželi, zabavil jejich majetek²⁹

29. Blochet vztahuje „jim“ na Kublaje a Abaku. Patrně jde o poddané a statky, které velký chán a íl-chán drželi v Mávará an-nahr jako svůj podíl (*indžü*); jejich zabavení bylo otevřeným porušením práv ostatních větví rodu.

15.

16.

16. Bámiján – město a pevnost v horách Hindúkuše v dnešním Afghánistánu, dobyté roku 1221 (618 h.).

7.

7. Marco Polo zná tohoto prince pod jménem Nugodar. Po něm se patrně nazývali tzv. Negüderiové, mongolské vojsko, které se po roce 1260 usadilo v oblasti dnešního Afghánistánu a podnikalo nájezdy do Indie a jižního Íránu.

a vztáhl ruku k útlaku a nadvládě nad lidmi. S Kaiduem se radil (*kenges*),³⁰ že překročí Amudarji a bude bojovat s Abaka-chánem. Kaidu k tomu svolil, protože se obával úkladů z jeho strany a sám se také vzbouřil proti kaanovi a Abaka-chánovi: chtěl, aby se [Barak] z té země vzdálil. Kipčaka, syna Kadakanova, a Čabata, syna Naku, syna Gūjūk-chánova, oba Kaiduovy bratrance, poslal každého s vojskem spolu s Barakem. Když překročili řeku, Kipčak se znechucen (?) obrátil zpět a Čabat stejně tak. Barak poslal za ním své bratry Mümina a Jasara a Möge-oghula (?),³¹ aby ho přivedli, pokud se dobrovolně vrátí; jinak ho měli zdržovat řečmi, dokud nedorazí Čalajirtaj a nezajme ho. Když Kipčaka dostihli a on se nechtěl vrátit, chtěli mu dát víno a zaměstnat ho. On to prohlédl a řekl jim: „Máte takový úmysl. Vráťte-li se po dobrém, [dobře], jinak vás zajmu a odvedu s sebou.“ Ze strachu se vrátili. Když potkali Čalajirtaje, řekli mu: „Je už daleko.“ Tu i jeho pojala obava a vrátil se s nimi.

Když Barak po porážce³²

32. Bitva u Herátu, v níž Abaka Baraka porazil; podle Mu'izz al-ansáb, jež cituje Blochet, I. zú l-hidždža 668 h., tj. 22. července 1270.

přešel zpět přes Amudarji a příbuzní i většina vojáků se od něho odvrátili, poslal Jasara ke Kaiduovi se vzkazem: „Starší i mladší příbuzní a lidé, které jsi poslal, neprojevili věrnost ani vytrvalost a každý se pod nějakou záminkou vrátil. Začal s tím Kipčak a příčinou porážky vojska bylo jejich jednání.“ Když Kaidu vyslechl celý vzkaz, zeptal se Jasara: „Když tě [Barak] poslal s Müminem a Negübejem za

17.

17. Podle Blochetovy poznámky mongolské mau (magu), „zlý“, a turecké kurgan, „pevnost“ – tedy „Zlá pevnost“; Abulghází uvádí obdobný název Mau-balyk, „zlé město“.

18.

Kipčakem, vyslal za vámi nějaké vojsko, nebo ne?“ Jasar odpovéděl: „Ne.“ Kaidu však situaci znal a řekl: „Neštěstí té porážky pramenilo z toho, že vaše ústa nemluví souhlasně se srdcem. Nešel snad tehdy za vámi Čalajirtaj s vojskem, aby Kipčaka zajal?“ Jasar se polekal. Kaidu ho dal zajmout a spoutat, poradil se s emíry a pod záminkou, že jde Barakovi na pomoc, vyrazil. Doufal, že se ho nějak zbaví.

Když se přiblížil k řece, přišla zpráva, že ty, kdo se vydali za Negübej-oghulem a Ahmadem, zabili. Barak poslal *elčiho* se vzkazem: „Proč by se měl anda Kaidu obtěžovat? Ať se vrátí, pomoci není třeba.“ [Kaidu] dělal, že neslyší, dorazil pozdě a v noci se utábořil kolem Barakovy *ordy*. Téže noci Barak zemřel. Ráno, když nikdo nevyšel, poslal [Kaidu posla] a pátral, co se stalo: Barak byl opravdu mrtev. Kaidu vstoupil do jeho ordy, držel smutek a poslal ho do hor, kde ho pohřbili.

Po Barakovi se vládcem ulusu Čagatajova stal jeho bratranec Buka-Temür, syn Kadakčiho. Po něm [ulus] dali Duvovi, synu Barakovu. Ten je zajedno s Kaiduem a jeho syny. Dříve, když postupně shromáždil vojska Čagatajova, se Naurúz vzbouřil³³

33. Naurúz, syn Arghun-aky, dlouholetého íl-chánského místodržitele v Chorásánu, se roku 1289 vzbouřil proti íl-chánu Arghunovi a uprchl ke Kaiduovi. Později se smířil s Gázánem a roku 1295 mu pomohl na trůn; roku 1297 byl popraven.

a odešel k němu a ke Kaiduovi. Seznámil je s cestami a poměry v Chorásánu a podnítl je k nájezdu na Chorásán. Vyplenili Isfarájin. Kvůli Naurúzovi se do krajů vloudilo mnoho zmatků a mnoho nevinných muslimů bylo zabito, jak bude podrobně vyloženo v dějinách pádišáha islámu.

19.

20.

Potom utekl k Duvovi Ujgurtaj, syn Kutlug-Buky, který dobře znal cesty v Mázandaránu. Bajdu tehdy zradil Gajchatua, emírové přešli na jeho stranu a Gajchatua zabili. Pádišáh islámu, Bůh učiň jeho vládu věčnou, přitáhl s vojskem, Bajdua zajal a zabil a usedl na chánský trůn.

34

[34.](#) Pádišáhem islámu Rašíd míní svého pána Gázána (íl-chánem 1295–1304). Gajchatu byl zavražděn na jaře 1295, Bajdu vládl jen několik měsíců a na podzim 1295 byl poražen a popraven.

V té době Duva z Ujgurtajova návodu využil příležitosti, že vojsko z Chorásánu odtáhlo na tuto stranu, přišel pouštní cestou do Mázandaránu a odvedl část *aghruku*³⁵ vojáků pádišáha islámu, Bůh učiň jeho vládu věčnou, kteří byli v tom kraji. Pak se vrátil. Výklad těchto příběhů přijde v dějinách pádišáha islámu, Bůh učiň jeho vládu věčnou.

Duva po dohodě s Kaiduem několikrát bojoval s vojskem kaana a byli poraženi. Při posledním střetnutí byli oba zraněni. Kaidu na následky tohoto zranění zemřel³⁶

[36.](#) Šlo o bitvy s vojsky Temür-kaana v roce 1301; Kaidu zemřel krátce po nich, patrně koncem roku 1301.

a Duva zůstal ochrnutý. Má syny, mezi nimi Kutlug-Chodžu, jemuž byl svěřen kraj Ghazna a karaunské vojsko, které jim odedávna náleží. V létě táboří v okolí Ghóru a Gharčistánu a v zimě v kraji Ghazny a v těch stranách. Neustále musejí bojovat se sultánem Dillí a dillíské

10.

[10.](#) Mangkala (mong. mangqalai, „čelo“) – předvoj vojska. Jde o jeden z mongolských vojenských termínů, které Rašíd přejímá do perštiny.

21.

vojsko je opakovaně porazilo.³⁷ Pokaždé vpadají do pohraničí těchto zemí jako zloději a lupiči a působí zmatky.

Buzma chtěl odejít do služby kaana, Kaidu se to dozvěděl a dal ho zabít.

Čtvrtý syn Mö'etükenův: Kara-Hülegü

Měl syna jménem Mubárákšáh a tento Mubárákšáh měl pět synů: Öldžej-Buku, který má syna jménem Kutlugšáh; Buralkiho (?), který má syna jménem Tutluk (?); Hurkadaje; Isan-Fúláda a Kadaka.

Čagataj ustanovil tohoto Kara-Hülegüa na místo jeho otce svým *valí al-ahdem*.³⁸

38. Arabský výraz *valí al-ahd* znamená „nástupce, dědic trůnu“: osoba, jíž vládce za svého života smluvně (*ahd*) určil jako nástupce.

Jeho chatun byla Orghana-chatun a z ní se narodil Mubárákšáh. Když Kara-Hülegü zemřel, stal se z rozkazu Arik-bökeho vládcem ulusu Čagatajova Alghu, syn Bajdarův, jeho bratranec. Pojal Orghanu-chatun za manželku a po nějaké době zemřel. Tento Mubárákšáh pak usedl na místo svého otce. Barak přišel z rozkazu Kublaj-kaana. Když spatřil, že vládcem je Mubárákšáh, neřekl ani slovo, ale postupně kolem sebe shromáždil rozptýlené vojsko a zmocnil se vlády nad tím ulusem. Mubárákšáha obvinil a dohnal věc tak daleko, že ho učinil představeným svých *barsčiu*.³⁹ Když Barak přitáhl do Chorásánu k boji

22.

23.

12.

12. Emír tisíce (pers. amír-i hazár, mong. mingghan-u nojan) – velitel jednotky o tisíci mužích. Mongolské vojsko i obyvatelstvo bylo organizováno desítkově: desítky, stovky, tisíce a tumeny (deset tisíc); tisícníci byli základní vrstvou vojenské aristokracie.

s Abaka-chánem, Mubárakšáh, který byl s ním, uprchl a vstoupil do služeb Abaka-chána. Tento příběh bude dále na svém místě vyložen a podrobně vylíčen, dá-li Bůh Nejvyšší.

Třetí syn Čagatajův: Belgeši

Když zemřel Mö'etüken, Čagatajův nástupce, chtěl [Čagataj] učinit nástupcem tohoto syna. I on však zemřel ve třinácti letech a neměl děti. Potom učinil nástupcem Kara-Hülegüa, syna Mö'etükenova. Mír s tím, kdo následuje správného vedení.

Čtvrtý syn Čagatajův: Sarban

Má dva syny: Kušikiho a Negübeje.

Pátý syn Čagatajův: Jesü-Möngke

Tento Jesü-Möngke byl velký pijan. Vypráví se o něm, že nikdy nebyl střízlivý ani na tak dlouho, aby odevzdal zvíře sokolníkům. Měl chatun jménem Najiši (?), velmi váženou a panovačnou. Protože byl její manžel stále opilý, vedla jeho záležitosti ona. Jeho postavení bylo takové, že protože byl zajedno s Gүjүk-chánem, [Gүjүk] ho učinil vládcem ulusu Čagatajova, ačkoli Čagatajovým nástupcem byl Kara-Hülegü, a to kvůli nepřátelství tohoto Jesü-Möngkeho vůči Möngke-kaanovi. Když se potom kaanem stal Möngke, nařídil, aby ulus Čagatajův spravoval Kara-Hülegü a aby Jesü-Möngkeho zabil. Kara-Hülegü zemřel cestou a Jesü-Möngkeho zabila jeho chatun Orghana-chatun, která pak deset let vládla sama. Potom dal Arik-böke ten ulus Alghuovi, synu Bajdarovu. Když se Alghu vzbouřil proti Arik-bökemu,

24.

25.

stala se Orghana-chatun jeho manželkou. O tom už bylo vyprávěno. Jesü-Möngke neměl syna.

Šestý syn Čagatajův: Bajdar

Byl to muž malého vzrůstu a znamenitý lukostřelec. Vypráví se, že si s ním [...] jednoho dne zažertoval a řekl: „Postavu máš malou. Pojď, budeme spolu střílet z luku.“⁴⁰

40. V Blochetově vydání je na tomto místě vynechané místo; jméno toho, kdo s Bajdarem žertoval, rukopisy neuvádějí a vyprávění se dál nerozvíjí.

Měl syna jménem Alghu. Ten měl tři syny: prvním byl Kaban, druhým Čübej (?),⁴¹

41. Perské čtení چوبی, v jiných rukopisech a na jiném místě díla جوبی či جوبای; patrně jde o Čübeje, Alghuova syna, který sloužil Kublajovi a velel vojskům na ujurském pomezí.

který býval ve službách Kaana; ten již nežije a má patnáct synů, o nichž bude ještě vyprávěno: Toktaj, Jasar, Dükeles, Ingil-buka, Nom-kuli, Butuntaš, Akbuka, Sati (?), Kujanmyš, Dávúd, Kembu-dorči, Čigin-Temür, Čirghudaj, Mengtaš a Könček-dorči. Třetím byl Tok-Temür, který má dva syny: Esen-buku a Aghrughčiho (?). A tím dost.

Sedmý syn Čagatajův: Kadaki

Jeho matkou byla Tögen-chatun(?). Tento Kadaki měl pět synů: Naju, Buku, Naligua(?), Buka-Temüra a Buku.

26.

27.

27. Čtení jména je nejisté (rukopisy mají i *sekcči*). Nelze vyloučit, že nejde o jméno, ale o úřední titul *bitikči* „písař“, tedy o emíra z Mubárakšáhovy kanceláře.

Osmý syn Čagatajův: Bajču (?)

Měl syna jménem Möči. Tento Möči je ten, který byl velitelem vojska Karaunasů v krajině kolem Ghazny.⁴²

42. Karaunasové byli smíšená mongolská vojenská skupina, rozložená jako pohraniční posádka na území dnešního východního Afghánistánu (Ghazna) a na hranici s Indií.

Má syna jménem Abdulláh, který je muslim. Otec pobýval v oněch končinách; on ho povolal k sobě a místo něho tam poslal svého syna Kutlug-chodžu.⁴³

28.

28. *Anda* je pobratim, přísežný bratr. Pobratimství se uzavíralo přísahou a výměnou darů a zavazovalo k vzájemné pomoci; Rašíd výslovně uvádí, že se tento vztah dědil i na potomky.

29.

Část druhá dějin Čagataj-chána: o dějinách a příbězích doby jeho vlády; obraz trůnu, chatun, princů a emírů při jeho nastolení na trůn; zmínka o jeho ulusu, o některých jeho válkách a vítězstvích, jichž dosáhl, a o délce jeho vlády; dějiny a poměry jeho rodu až dodnes

Čagataj byl panovník spravedlivý, schopný a budící posvátnou úctu.⁴⁴

1. „Obrazem trůnu“ se v nadpisu míní miniatura; v rukopisech díla je na tomto místě malba zobrazující panovníka na trůně s manželkami, princů a emírů. Blochetova edice ji reprodukuje jako obrazovou přílohu.

Jeho otec Čingischán nařídil *emírům*: „Kdo touží poznat *jasu* a *jusun* vladařství,⁴⁵ ať následuje Čagataje. Kdo miluje statky a bohatství, štedrost a pohodlí, ať jde ve šlépějích Ögedejevých. A kdo chce dobré mravy, vzdělanost, statečnost, výzbroj a zbraně, ať se přidrží Toluje.“

Když Čingischán rozdělával vojska, dal mu čtyři tisíce mužů, jak bylo podrobně zapsáno v jeho dějinách v kapitole o rozdělení vojska. Z emírů mu dal Karačara z kmene Barlasů⁴⁶

3. Karačar-noján z Barlasů je v tímúrovské genealogii uváděn jako předek Tímúra (Tamerlána); Barlasové zůstali jedním z předních kmenů Čagatajova ulusu.

30.

30. *Kengeš* (perským písmem *kankádž*) je porada, zejména porada knížat a emírů, na níž se rozhodovalo o válce a jiných důležitých věcech.

a Mögeho, otce Jisüna(?) -nojána, z kmene Džalajirů. Z krajin a *jurtů* mu dal území od místa Altaj, které bývalo jurtem naimanských kmenů. Podle rozkazu vytahoval s vojsky a ve všech věcech plnil povinnosti horlivosti a úsilí. Tím způsobem, jak bylo vyloženo, dobyl mnoho krajin.

Na podzim roku *konin jil*, tj. roku ovce, jenž odpovídá měsíci ša'bánu roku 607 hidžry (1211), když Čingischán vytáhl na tažení do země Chitaj, dobyl Čagataj společně s Ögedejem a Tolujem pět měst: Un-ui, Tung-čeng, Fu-čeu, Suk-čeu a Fung-čeu.⁴⁷

4. Blochet tato jména ztotožňuje s čínskými městy v severní části provincie Šan-si a v jejím okolí: Un-ui = Jün-nej (Yunnei), staré jméno Ta-tchungu (Datong); Tung-čeng = Tung-šeng (Dongsheng); Fu-čeu = Wu-čou (Wuzhou); Suk-čeu = Šuo-čou (Shuozhou); Fung-čeu = Feng-čou (Fengzhou).

Potom, když Čingischán oblehl a dobyl město Čo-čeu, poslal v roce opice (1212) všechny tři k úpatí hory Čavali(?).⁴⁸ Od města Fu-čeu až po město Chomineng(?) dobyli všechna města, krajiny a pevnosti. Odtud táhli až k řece Kara-müren,⁴⁹ a na zpáteční cestě dobyli a vyplnili město Tung-ping-fu a Taj-wan-fu i s jeho příslušenstvím. Léna(?) v Taj-wan-fu náležela Čagatajovi.⁵⁰

Poté, v zimě roku *lu jil*, tj. roku draka, jehož začátek připadl na zu-l-hidždžu roku 616 (1220), vytáhl Čingischán do země Tádžiků. Když došel k městu Otrár, zanechal ho tam s bratry Ögedejem a Tolujem, aby město oblehli. Dobyli ho a potom dobyli Banákat a většinu měst

31.

31. Blochet v tomto jménu vidí Mögeho, syna Tolujova, ale to je nepravděpodobné. V dalším vyprávění se Kaidu ptá Jasara na výpravu, na které byl „s Müminem a Negübejem“. Patrně jde tedy o Negübeje, syna Sarbanova (viz níže), a jméno je porušené.

Turkestánu. V Samarkandu se po jeho dobytí dostavili k otci. Potom ho otec poslal s Džučim a Ögedejem obléhat Chórezm. Protože se on a Džučí nemohli shodnout, otec rozkázal, aby velení převzal Ögedej, ačkoli byl mladší. Ten svou schopností zjednal mezi bratry svornost a společně Chórezm dobyli. Džučí odešel ke svému *aghruku*³²

8. *Agbruk* (tur.–mong.) byl týlový tábor, v němž za tažení zůstávaly rodiny, stáda, zásoby a zavazadla vojska.

a oni dorazili v létě roku *morin jil*, tj. roku koně, jenž odpovídá roku 619 (1222), do Tálakánu ke Čingischánovi. Pozdravili ho obřadem *olčamiši*(?)³² a to léto strávili v okolí Tálakánu.

Čagataj, Ögedej a Toluj pak všichni tři společně s otcem pronásledovali sultána Džalál ad-Dína až k břehu řeky Sindu (Indu). Porazili sultánovo vojsko a sultán na útěku přepřel řeku. To léto byli zaměstnáni dobýváním krajin v oněch končinách. Potom se s otcem vrátili do jurtu a do svého původního sídla.

V roce *dakiku jil*, tj. roku slepice, jenž odpovídá roku 622 (1225), vytáhl Čingischán do země Tangut, která se znovu vzbouřila. Čagatajovi nařídil, aby stál na křídle vojska v týlu a kryl *ordy*. Podle rozkazu se tomuto úkolu věnoval, dokud se jeho bratři Ögedej a Toluj, kteří byli s otcem, nevrátili. Brzy nato přivezli do ord Čingischánovu rakev, společně vykonali smuteční obřady a každý se pak odebral do svého jurtu a svých domovů.

Čagataj byl z bratrů spřátelen s Ögedejem a Tolujem. Proto vyvinul veliké úsilí a vynaložil všechny síly, aby byl Ögedej dosazen na kaanský trůn. Podle otcova ustanovení ho tedy posadili na trůn a Čagataj

32.

33.

společně s Tolujem a ostatními příbuznými devětkrát poklekl a vykonal *tikšimiši*.³³

10. *Tikšimiši* (tur.) byl obřad holdu, při němž poddaný nebo příbuzný předával panovníkovi dar, zde koně, na znamení podřízenosti. Následující příběh ukazuje, že tímto úkonem se také stvrzovalo odpuštění provinění.

Ačkoli byl starším bratrem, prokazoval Ögedejovi úplnou úctu a zachovával všechny jemnosti dvorních mravů.

Příběh. Jedním z projevů této zdvořilosti bylo toto. Jednoho dne jeli oba na mimochodnicích a byli podnapilí. Čagataj Ögedejovi řekl: „Pojďme se s mimochodníky vsadit o závod.“ Vsadili se a závodili. Čagatajův kůň běžel mimochodem o něco lépe a zvítězil o délku hlavy. V noci na to Čagataj ve svém stanu myslel a uvažoval: „Jak se sluší, abych se sázel s Kaanem a aby můj kůň předběhl jeho? Takové chování je velká neslušnost. Podle toho by i my a ostatní zpychli a vedlo by to k nepořádkům.“ Před úsvitem si zavolal emíry a řekl: „Včera jsem se provinil, když jsem se odvážil takového činu. Pojďme k Ögedejovi, ať mě vezme k odpovědnosti a potrestá mě, jak zasloužím.“ S emíry vyjel ve velikém počtu a dříve než obvykle, a přijel ke dvoru. Strážci *kešiku* oznámili Ögedejovi, že Čagataj přišel s velkým zástupem. Ögedej mu sice plně důvěřoval, přesto se znepokojil, co by to mohlo znamenat, a poslal k bratrovi lidi, aby se ho zeptali.

Čagataj řekl: „My všichni, starší i mladší bratři, jsme na *kurultaji* věc dojednali a dali písemný závazek,³⁴

34.

35.

36. *Aghruk* je týl vojska: stany, rodiny, stáda a zásoby, které táhly za bojovými oddíly nebo zůstávaly v táboře.

II. „Písemný závazek“ (perské *chatt*) odpovídá mongolskému *möčelge*: princové a velmoži jím při volbě nového kaana stvrzovali, že ho uznávají a nebudou se mu protivit, pod hrozbou trestu.

že kaanem je Ögedeje, že půjdeme cestou poslušnosti a podřízenosti a že se mu v ničem nebudeme protivit. Včera jsem se s ním vsadil a závodil s ním na mimochodnících. Jaké máme právo sázet se s Kaanem? Proto jsem vinen a přišel jsem se ke svému provinění přiznat. Chce-li mě podle *jasy* dát popravit, anebo mě zbít holí, je to v jeho moci.“ Ögedeje-kaan se za to zastyděl, ještě více mu projevoval lásku a laskavost a choval se pokorně. Několikrát mu vzkázal: „Co je to za řeči? Je to můj starší bratr, jaký význam mají takové maličkosti?“ Čagataj však nedal na jeho slova. Nakonec se spokojil teprve tehdy, když mu Kaan daroval život. Vykonal *tikšimiši* devíti koni a *bitikčiové* rozhlásili, že Kaan daroval Čagatajovi život. Tak se to všichni doslechli a pochopili, že *tikšimiši* koná za odpuštění provinění.

Potom přišel do ordy a s výmluvností, již oplýval, vyložil tuto věc před celým shromážděním. Tím mezi nimi vzrostla svornost. Ostatní příbuzní také sklonili hlavy pod Kaanův rozkaz a nastoupili cestu poslušnosti. Země, které za Čingischána nebyly dobyty, byly za vlády Ögedeje-kaana všechny podrobeny, vláda v rodě se upevnila a jeho vojska zesílila.

Protože Čagataj takto žil s Ögedeje-kaanem, Kaan mu ze svých synů přidělil Gүjүk-chána za družiníka. Ten se ujal služby v jeho kešiku a sloužil mu.³⁶

36.

37.

37. Dillí tehdy ovládal sultán Alá' ad-Dín Chaldží (1296–1316). Kutlug-Chodža vedl roku 1299 velké tažení až pod Dillí, patrně při něm byl zraněn a zemřel.

12. Kešik, osobní garda panovníka, byl zároveň jádrem dvorské správy. Služba v něm se nepovažovala za ponížení; když Ögedej poslal vlastního syna sloužit v Čagatajově gardě, šlo o zvláštní vyznamenání.

Čagatajova moc dosáhla takové výše, že se nedá vylíčit. Vládl svému ulusu a vojsku, které mu dal Čingischán, v krajině kolem Bešbalyku, a pevně seděl na trůnu vlády ve své říši. Ögedej-kaan ve všech důležitých věcech posílal *elčie*, radil se s Čagatajem (*kenges*) a bez jeho rady a souhlasu nic nezačínal. I Čagataj ve všech věcech šel cestou svornosti a pomoci a ke každé záležitosti, která nastala, řekl svůj názor. Kdykoli šlo o důležitou věc, dostavil se na kurultaj. Všichni princové i emírové mu vyjížděli naproti, on předstoupil před Kaana, vykonal tikšimiši a odebral se do vnitřních komnat.

Po dobu třinácti let, co Ögedej pevně seděl na trůnu, mu Čagataj tímto způsobem prokazoval svornost a pomoc. Zemřel sedm měsíců před smrtí Ögedej-kaana, v měsících roku 638 (1240/1241).³⁸

13. Takto Rašíd. Ögedej zemřel v prosinci 1241; jiné prameny kladou Čagatajovu smrt naopak až po Ögedejově skonu, patrně do roku 1242.

A tím dost.

Vyprávění o stavu vlády v Čagatajově ulusu po jeho smrti a o nastolení jeho potomků jednoho po druhém až do nynějška

Po smrti Kaana a Čagataje byl nejstarším z vnuků Kara-Hülegü. Byl synem Mö'etükena, nejstaršího syna, který padl ještě za otcova života,

38.

39.

39. *Barsči* (od *bars* „levhart, pardál“) byli sluhové pečující o cvičené lovecké levharty. Postavení jejich představeného bylo pro bývalého vládce úmyslným ponížením.

za Čingischánovy vlády, na následky zranění šípem u pevnosti Bámiján. Kara-Hülegü byl určeným následníkem. Güjük-chán však poslal k vládě nad Čagatajovým ulusem Jesü-Möngkeho, pátého syna Čagatajova, protože byl v nepřátelství s Möngke-kaanem. Když se kaanem stal Möngke, vydal Kara-Hülegümu *jarlyk*, aby Jesü-Möngkeho zabil a jako následník se stal vládcem onoho ulusu. Kara-Hülegü však zemřel na cestě, dříve než do ulusu dorazil. Jeho choť Orghana-chatun, dcera Törelčiho-güregena z kmene Ojratů,⁴⁰

14. *Güregen* (mong. „zeť“) byl titul mužů, kteří se přiženili do Čingischánova rodu. Törelči, syn ojratského vládce Kutuka-bekiho, měl za manželku Čingischánovu dceru Čečejigen.

Jesü-Möngkeho podle *jarlyku* zabila a vládla sama místo svého muže.

Když Möngke-kaan zemřel, poslal Kublaj-kaan Ábišku, nejstaršího syna Buriho, druhého syna Mö'etükenova, aby si vzal Orghanu-chatun za ženu a místo Kara-Hülegüho vládl Čagatajovu ulusu. Protože však v té době panoval rozpor mezi Kublaj-kaanem a Arik-bökem, vojsko Arik-bökeho Ábišku cestou zajalo a přivedlo k Arik-bökemu. Ten rozkázal Asutajovi, synovi Möngke-kaana, aby ho zabil.

Alghu, syn Bajdara, jenž byl šestým synem Čagatajovým, pobýval u Arik-bökeho. Arik-böke mu vydal *jarlyk*, aby vládl Čagatajovu ulusu a střežil ony hranice proti vojsku Kublaj-kaana a vojsku Džučiova rodu. Měl také v zemi Turkestánu shromažďovat statky, *tagar*⁴¹

15. *Tagar* (mong.) byl původně pytel, míra obilí (Blochet ji spojuje s čínskou mírou ʃ', deset věrtelů). V mongolské správě tak označovali dávky v obilí a potravinách, odváděné na zásobování vojska a dvora.

40.

41.

a vše, co vojsko potřebuje, a posílat mu to, aby mohl bez starostí vytáhnout s vojskem proti Kublaj-kaanovi. Alghu přišel, oznámil jarlyk a pevně se ujal vlády. Orghana-chatun odešla k Arik-bökemu, mnoho si na Alghua stěžovala a nějaký čas tam zůstala.

Po nějaké době poslal Arik-böke do oněch krajů elčie, aby vybrali ze každých deseti kusů dobytka dva⁴²

16. Šlo o mimořádnou válečnou dávkou; běžná daň z dobytka (*kubčur*) činila v té době jedno zvíře ze sta.

a shromáždili pro vojsko mnoho statků a zbraní. Ti elčiové se jmenovali Abukaj-kün(?), Burutaj-bitikči a Šádí. Odjeli, předali Alghuovi jarlyk a začali v zemi shromažďovat dobytek, zbraně a statky. Když byla část shromážděna, poslali ji na cestu. V měsících roku 661 (1262/1263) je Alghu zdržel a řekl: „Až ostatní *nökeři* dokončí práci a dorazí, odjedete společně.“ Když po nějaké době dorazili, elčiové se nökerů vyptávali: „Proč jste se zdrželi?“ Odpověděli: „Alghu nám v tom bránil.“ Elčiové přišli ke dveřím Alghuovy ordy a vzkázali mu: „Přišli jsme z rozkazu jarlyku Arik-bökeho a shromáždili jsme statky. Jakou nad námi máš moc, že jsi zdržel naše nökery?“ Alghu po těch statcích zatoužil, a tak se nad drzími slovy elčů rozhněval, dal je zajmout a spoutat. Potom se se svými emíry radil, co je nejlepší udělat. Řekli: „Poradit se bylo třeba dřív, než jsi je zajal. Když jsme se teď vzbouřili proti Arik-bökemu, nezbývá než se od něho úplně odvrátit a dát své síly do služeb Kublaj-kaana.“

42.

43.

43. Kutlug-chodža byl syn chána Duvy; podmětem věty je tedy patrně Duva, který Abdulláha odvolal a svěřil velení Karaunasů vlastnímu synovi.

Potom Alghu dal vyslance (*elči*) zabít, zmocnil se oněch statků a zbraní a díky tomu nesmírně zesílil. Orghana-chatun se mezitím vrátila; Alghu si ji vzal za manželku⁶⁰

17. Orghana, vdova po Kara-Hülegüovi, vládla Čagatajovu ulusu jako regentka za nezletilého syna Mubárakšáha. Předtím odešla ke dvoru Arik-bökeho; sňatek s Alghuem měl nového chána legitimovat v očích Čagatajovců.

a na trůnu Čagatajova ulusu se pevně usadil jako neomezený pán. Když se o tom Arik-böke dozvěděl, vytáhl s vojskem proti Alghuovi a svedli spolu bitvy. Dvakrát byl Arik-böke poražen, potřetí však podlehl Alghu. Uprchl do Bucharu a Samarkandu, zabral boháčům statky, zbraně a dobytek a rozdal je svému vojsku. Arik-böke mezitím vyplenil jeho *aghruky*.⁶¹ Když uplynul rok, Arik-böke z těch končin odtáhl, aby odrazil vojsko kaana. Alghu zemřel následujícího roku, to jest roku 662 hidžry (1263/1264).⁶²

Protože všichni emírové a vojsko byli pod jejím velením, dosadila Orghana-chatun na vládu svého syna Mubárakšáha, syna Kara-Hülegüova. Vojsko podle dřívějšího zvyku plenilo a páchalo bezpráví, Mubárakšáh však jakožto muslim nedovoloval, aby se poddaným dělo násilí. Když se pak Arik-böke z donucení poddal kaanovi a nepokoje v té zemi utichly, poslal kaan do Čagatajova ulusu Baraka, syna Jesüntuvy, třetího syna Mö'etükenova, který nějaký čas pobýval u jeho dvora. Vydal mu *jarlyk*, podle něhož měli ten ulus spravovat on a Mubárakšáh společně.⁶³

20. Perské „bedánand“ doslova znamená „at (jej) znají“, tj. at jej mají společně v držení a ve správě. Kublaj se tak snažil do Čagatajova ulusu dosadit svého kandidáta vedle vládnoucího Mubárakšáha.

Když tam Barak dorazil a viděl, jak pevně a mocně Mubárakšáh s Orghanou-chatun vládou, jarlyk neukázal. Mubárakšáh se ho zeptal: „Za jakým účelem jsi přišel?“ Odpověděl: „Dlouho jsem byl daleko od svého ulusu a domova, moji lidé jsou rozptýleni a v nouzi. Vyžádal jsem si svolení a přišel jsem, abych je shromáždil i s jejich *irachtou* (?)⁶⁴ a kočoval s vámi.“ Mubárakšáhovi se ta slova zalíbila a Barak s ním žil v přetvářce a lstivosti. Postupně přitom ze všech koutů shromažďoval kolem sebe vojáky.

Náhle se k němu přidali emírové a *bitikčiové* (?) Mubárakšáhovi i část vojska. Mubárakšáha zbavili vlády a Barak se stal neomezeným vládcem. S Mubárakšáhem to došlo tak daleko, že ho Barak učinil předákem svých pardálníků.⁶⁵

22. Barscí, tj. chovatelé ochočených gepardů a levhartů pro lov. Pro sesazeného chána to byl ponižující dvorský úřad; Rašíd tuto příhodu vypráví již dříve v oddíle o Mubárakšáhovi.

Kaidu se držel Arik-bökeho a byl s ním zajedno, a když se odmítal dostavit a sloužit kaanovi, poslal kaan Baraka právě proto, aby Kaidua odrazil. Podle tohoto pokynu vytáhl Barak, jakmile nabyl síly, s vojskem proti Kaiduovi a svedli bitvu. Napoprvé byl Barak poražen. Podruhé, když už zahajovali boj, zprostředkoval mezi nimi Kipčak-

45.

2. *Jusun* (mong. *josun*) znamená zvykové právo, obyčej a obřadní řád; spolu s *jasou* tvořil normativní základ říše. Blochet upozorňuje, že v mongolštině odpovídá čínskému *li* („obřad, řád“).

oghul, syn Kadan-oghula, syna Ögedeje kaana, který byl s Barakem přítelem, smír, úmluvu a přísahu. Stali se jeden druhému *andou*.⁶⁶

23. Anda: pobratim, druh spojený přísahou krevního bratrství. Pobratimství zakládalo vzájemnou povinnost pomoci a v mongolské politice sloužilo k uzavírání spojenectví.

I Barak se tak ze strany Kaiduovy cítil bezpečný a posílený a pevně usedl na trůn Čagatajova ulusu.

Potom svolal *kurultaj*⁶⁷

24. Jde patrně o sněm na řece Talas (1269), na němž si Kaidu, Barak a Džučiovcí rozdělili podíly z příjmů Zaamudří a Barak dostal souhlas k tažení do Íránu.

a řekl Kaiduovi: „Naše vojsko se rozrostlo a tato země je už neuživí. Přejdu řeku, abych dobyl země Chorásánu. Kaidu-anda mi musí pomoci.“ Kaidu chtěl, aby Barak z těch končin zmizel, a navíc byl nepřítelem Abaky chána. Proto s tím souhlasil a určil Kipčak-oghula a Čabat-oghula, syna Naku, syna Gүjүk-chána, aby Barakovi každý s jedním vojskem přišli na pomoc.

Barak vytáhl s vojskem, překročil řeku a utábořil se v kraji Merv. Když pak s ním svedl bitvu Tүšin, bratr Abaky chána, velitel tisíce jménem Šičektү (?) se doslechl, že Kipčak přišel s Barakem. Uprchl k nim a řekl: „Jsem Kipčakův *badžaur* (?)“.⁶⁸

25. Perské „bádžáwур“ je nejasné. Smysl je patrně „patřím ke Kipčakovi“, tj. jsem jeho dědičným poddaným nebo přívržencem; tak to vykládá i další Džalajirtajova věta.

46.

47.

Předstoupil před svého pána a jako *tegšimiši* mu předvedl dobré koně.⁶⁹ Nato mu Kipčak nařídil: „Přiveď několik koní a vzdej tegšimiši také Barakovi.“ Šičektü tak učinil.

Druhého dne v Barakově *ordě* řekl Džalajirtaj Kipčakovi: „Barak přišel s tolika tisíci vojáků, aby za tebe tasili meče.“ Kipčak odpověděl: „Co se stalo a co se má stát?“ Džalajirtaj řekl: „Šičektü ti sice jako badžaur náleží, ale proč k tobě tak dlouho nepřišel? Dnes sem přišel díky Barakovu štěstí. Ty sis ho vzal k sobě, dobré koně, které příslušely Barakovi, sis nechal a to, co příslušelo tobě, jsi mu přikázal dát Barakovi jako tegšimiši.“ Kipčak řekl: „Kdo jsi ty, že se pleteš mezi *aku* a *ini*?“⁷⁰

27. Aka a ini: starší a mladší příslušník rodu. Tak se nazývali vzájemně Čingischánovi potomci; vztah zakládal pořadí a úctu v rámci panujícího rodu.

Džalajirtaj odvětil: „Jsem služebník Barakův, ne tvůj, abys mi říkal ‚kdo jsi‘.“ Kipčak řekl: „Který *karaču* kdy odmlouval *urughu* Čingischánovu,⁷¹ že ty, pse, mi dáváš drzé odpovědi?“ Ten řekl: „Jsem-li pes, jsem pes Barakův, ne tvůj. Hled si své cti a jdi si svou cestou.“ Kipčaka popadl hněv a řekl: „Ty mi odmlouváš? Rozetnu tě v pase vedví, a Barak-aka mi kvůli tobě nic neřekne.“ Džalajirtaj sáhl po noži a řekl: „Jestli se na mě vrhneš, rozpáru ti břicho.“

48.

5. Čo-čeu je Čuo-čou (Zhuozhou) jihozápadně od Pekingu. Jméno hory Blochet vykládá jako přepis čínského Čuo-lu (Zhuolu); podle čínské kroniky Jüan-š' táhli Čagataj a Ögedej podél pohoří Tchaj-chang (Taihang) na pomezí šan-si a Che-peje. Čínské prameny kladou toto tažení do roku 1213.

Když to došlo až sem, Barak neřekl nic. Kipčák pochopil, že stojí na straně Džalajirtajově. S uraženou ctí odešel z Barakovy ordy, poradil se s vojskem, nechal svou ordu pod Marúčákem,⁷²

29. Marúčák (Marv-i kúček, „Malý Merv“) na řece Murghábu, dnes v severozápadním Afghánistánu.

uprchl s vojskem a přešel řeku. Když se to Barak dozvěděl, poslal za ním svého bratra Jasara a Negübej-oghula a za nimi vypravil Džalajirtaje se třemi tisíci jezdci. Tento příběh jsme podrobně popsali v oddíle o Barakově větvi. Potom uprchl se svým vojskem i Čabat a odešel ke Kaiduovi. Nakonec byl Barak poražen. Většina jeho vojáků padla rukou vojska Abaky chána a těch několik, kteří zůstali, se rozprchlo. Barak utekl do Buchary a z rozmrzelosti a hořkosti onemocněl.

Přesto se v nosítkách vydal proti Ahmad-oghulovi, synu Moči-jebeho (?), syna Čagatajova, který mu odepřel pomoc. Jasarovi dal vzkaz a poslal ho ke Kaiduovi: „Skupina princů zanedbala svou povinnost pomoci, a proto byla vojska poražena. Já přes svou slabost jdu za nimi. Pomůže-li mi také anda, zmocníme se jich a dáme jim, co zaslouží.“ Jak již bylo řečeno, Kaidu Jasara zajal a dal ho spoutat. Sám pak s vojskem táhl údajně na pomoc, ve skutečnosti proto, aby Baraka, který mezitím zeslábl, docela odstranil. Když Barakovi lidé Ahmad-oghula

49.

6. Kara-müren („Černá řeka“) je mongolské jméno Žluté řeky (Chuang-che). Tung-ping-fu je Tung-pching (Dongping) v Šan-tungu, Taj-wan-fu je Tchaj-čüan (Taiyuan), hlavní město Šan-si, Tajanfu Marca Pola.

50.

7. Perské اغارتهای je nejasné a rukopisy se rozcházejí. Patrně jde o *ighār*, tj. privilegovaný, daní osvobozený pozemkový držební titul, obdobu léna či apanáže. Oblast Tchaj-čüanu byla později skutečně přidělena Čagatajovu rodu jako podíl na výnosech z dobytých Čín.

dopadli a zabili, Barak litoval, že Kaidua zavola. Poslal k němu posla: „Není třeba, aby se Kaidu-anda obtěžoval, ať se vrátí.“ Kaidu však dělal, že ta slova neslyší, přitáhl a utábořil se kruhem v blízkosti Barakovy ordy. Jak jsme vyprávěli v oddíle o Barakově větvi, Barak téže noci zemřel.

Druhého dne vykonal Kaidu smuteční obřad a Baraka pohřbili. Emírové a princové, kteří byli v jeho ordě, přišli ke Kaiduovi, poklekli a řekli: „Až dosud byl naším vládcem Barak, nyní je akou a panovníkem Kaidu; potáhneme, kam nám přikáže.“ Kaidu jim projevil přízeň, Barakův majetek rozdělil mezi své vojsko a dal jej odvézt, sám se vrátil a odebral se do svého jurtu. Potom se vzbouřili Bek-Temür, nejstarší syn Barakův, a Alghuovi synové Čübej (?) a Kaban a přešli do služeb kaana. Také Čabat, pravnuke Ögedejuv, se s hloučkem emírů připojil ke kaanovým službám. A potom přišel do služeb Abaky chána Mubárákšáh, syn Kara-Hülegüüv. Dostalo se mu zvláštní úcty a pocty a byl jmenován velitelem vojska Negüderovců, kteří sídlili v kraji Ghazny.⁷³

30. Negüderovci (též Karaunové) byli mongolské oddíly původně pod velením Džučiovce Negüdera, usazené v dnešním Afghánistánu. Do služby ílchánů přešly po roztržce s Džučiovci a formálně podléhaly ílchánovi, fakticky však byly značně samostatné.

Po Barakově smrti dali vládu nad tím ulusem Negübejovi, synu Sarbanovu, jeho bratranci. Ten vládl tři roky. Potom ji Kaidu dal Buka-Temürovi, synu Kadakiho, sedmého syna Čagatajova. Ten vládl

^{51.}

^{52.}

9. Turkický obřadní termín (perský zápis اولجامشی); patrně označuje slavnostní přivítání a pozdravení vládce synem či velitelem vracejícím se z tažení. Čtení i přesný význam jsou nejisté.

nějakou dobu. Pak onemocněl „liščí nemocí“ (dá' as-sa'lab): vypadaly mu všechny vlasy i vousy a na tu nemoc zemřel. Potom dal Kaidu vládu nad tím ulusem Duvovi, synu Barakovu, a nyní vládne on. Je však nemocný a sužovaný, neboť loni byl spolu s Kaiduem zraněn v boji s kaanovým vojskem. Kaidu na to zranění zemřel a Duva se z něho roznemohl a nedokáže se vyléčit.⁷⁴

31. Kaidu zemřel v roce 1301 po bitvě s vojskem Kublajova nástupce Temüra. Rašíd tedy tento text psal patrně v letech 1302–1303. Duva zemřel roku 1306 či 1307.

Příběh o Čagatajových náměstcích, Vazírovi a Habaš-Amídovi. Čagataj měl dva vezíry. Jeden se jmenoval Vazír,⁷⁵

32. Blochet vykládá jméno jako mongolské vačir/očir ze sanskrtského vadžra, „diamant, hrom“. Džuvejní uvádí jméno Hudžír a o Čagatajově posledním vezírovi píše, že byl Turek.

druhý Habaš-Amíd.

S Vazírem se to má takto. Pocházel z Chitaje a byl sluhou jednoho chitajského lékaře z Čagatajovy družiny. Po lékařově smrti se stal pastýřem stád Kušun-nojana, jednoho z Čagatajových emírů. Jednou se Čagataj vyptával Kušun-nojana z kmene Džalajirů, který byl starý a zkušený a znal dávné události, na Čingischánovy činy a na to, kterou zemi ten který rok dobyl. Kušun si to dobře nepamatoval, a tak šel domů a vyptával se na podrobnosti každého ze svých lidí. Ti mu říkali, co věděli. Tento Chitajec, jeho pastýř, to slyšel zvenčí a opravoval, co z toho je pravda a co ne, a to tak, že to i těm lidem bylo jasné a všichni souhlasili s tím, co říkal. Kušun ho zavolal dovnitř a zeptal se: „Znáš

53.

54.

tyto věci?“ Chitajec odněkud vytáhl sešit, do něhož den po dni zapisoval všechny události a dějiny minulosti, na které se ptali. Kušun se zaradoval a odvedl ho i se sešitem k Čagatajovi.

Čagataj, který nadmíru miloval *biligy* a moudrost,⁵⁶

33. Bilig: moudrý výrok, zejména Čingischánovy výroky, které se zapisovaly a platily vedle jasy za závazné vodítko vlády. Blochet uvádí, že v buddhistických textech slovo překládá sanskrtské pradžňá („moudrost“).

to ocenil. Vyžádal si toho Chitajce od Kušuna a vzal si ho do své družiny. Za krátký čas získal ve službě u Čagataje naprostou důvěrnost a stal se váženým a proslulým. Také kaan poznal a ocenil jeho bystrost, a když viděl, jak je Čagatajovi blízký, dal mu jméno Vazír. Byl malý postavy a nevzhledný, ale nesmírně statečný, pohotového ducha, chytrý a výřečný a v jídle i pití nepřekonatelný. Jeho postavení se vyšplhalo tak vysoko, že sedal výše než většina emírů. Ve službě u Čagataje mluvil smělejší řečí než všichni ostatní. Jednou, když Vazír něco přednášel, začala Čagatajova *chatun* mluvit do toho, a Vazír na ni okřikl: „Jsi žena, do této věci ti nepřísluší mluvit.“ Také když obvinili jednu z Čagatajových snach z poměru s jakýmsi mužem, Vazír ji bez porady s Čagatajem dal zabít. Když se to Čagataj dozvěděl, Vazír mu předložil: „Jak by se slušelo, aby se tvá snacha dopustila nepřístojnosti a na ostatní ženy padla hanba?“ A Čagataj mu dal za pravdu.

V té době bylo zvykem den po dni zapisovat každé slovo, které panovník pronesl. Protože většinou mluvili v rýmované a nesnadno srozumitelné řeči, určil si každý z nich jednoho ze svých důvěrníků,

55.

56.

aby jeho slova zapisoval. U Čagataje to byl zmíněný Vazír, kaan měl za náměstka Ujgura jménem Činkaj.⁷⁷

34. Činkaj byl vedoucí úředník kaanova kancléřství za Ögedeje a Gűjüka; výnosy pro usedlé země musely nést jeho podpis. Za Möngkeho byl roku 1251/1252 popraven. O jeho původu se prameny rozcházejí; Rašid jej zde nazývá Ujgurem.

Jednou se kaan zeptal Čagataje: „Je lepší tvůj Vazír, nebo můj?“ Čagataj odpověděl: „Nejspíš bude lepší Činkaj.“ Jednoho dne na hostině pronášeli oba biligy. Vazír si je zapamatoval a vyšel ven, aby je zapsal. Čagataj i kaan si je také zapamatovali a zkoušeli, zda je Vazír dokáže zapsat přesně, nebo ne. Vazír se dal do psaní a kolem šel Möngke kaan a oslovil ho. Vazír řekl: „Neruš mě, ať mohu zapsat, co jsem slyšel.“ Potom zápis přinesl a oni si ho přečetli. Zapsal všechno přesně tak, jak to zaznělo, jen tu a tam s drobným přehozením slov. Kaan uznal: „Pravdu má Čagataj, jeho vezír je lepší než můj.“ Dokud byl Čagataj naživu, byl Vazír v jeho službách a požíval proto vážnosti.

Vypráví se, že za časů Ögedeje kaana vydal Čagataj jarlyk, jímž dal někomu jinému některé země Mávará an-nahru, které byly z kaanova příkazu ve správě Jalavačovy. Jalavač o tom podal zprávu u kaanova dvora. Kaan poslal Čagatajovi jarlyk s žádostí o vysvětlení a nařídil mu, aby napsal odpověď. Čagataj v odpověď napsal: „Jednal jsem nerozvázně a neprávem a nemám žádnou odpověď, kterou bych mohl napsat. Protože však kaan nařídil, abych psal, osmělil jsem se napsat aspoň toto.“ Kaanovi se to zalíbilo, přijal jeho omluvu a dal tu zemi Čagatajovi jako *inčü*.⁷⁸

35. Inčü (indžü) byl osobní statek a majetek příslušníka vládnoucího rodu, na rozdíl od zemí spravovaných jménem celé říše. Příběh

ukazuje, jak kaan dodatečně legalizoval Čagatajův zásah do říšské správy Zaamudří, kterou vedl Mahmúd Jalavač.

Potom přišel Jalavač k Čagatajovi. Čagataj ho volal k odpovědnosti a spílal mu.

Jalavač řekl Vazírovi: „Mám s tebou mluvit o samotě.“ Když zasedli o samotě, řekl Jalavač Vazírovi: „Jsem kaanův náměstek, Čagataj mě bez jeho svolení nemůže zabít. Jestli si na tebe stěžuji, kaan tě dá zabít. Když mou věc urovnáš, dobře; jinak na tebe podám u kaanova dvora *ajagi*.⁷⁹

36. *Ajagi* (v textu *ajqághí*): mongolsky udání, obvinění vznesené u dvora; tak slovo vykládá i Blochet.

A jestli o tom řekneš Čagatajovi, zapřu to, i kdyby se mě vyptávali, a ty nemáš žádného svědka.“ Vazír byl proto nucen jeho věc urovnat.

Příběhů o tomto Vazírovi je mnoho, uvedli jsme jen několik.

Vazír Čagatajovi opakovaně říkal: „Kvůli tobě jsem si nenechal jediného přítele mezi tvory; až tu nebudeš, nikdo se nade mnou nesmiluje.“ Když Čagataj zemřel, zabili Vazíra na základě obvinění, že dal Čagatajovi jed.

Pokud jde o Habaš-Amída, byl to muslim, Čagatajův bitikči. Pocházel z Otráru...⁸⁰

37. Zde text v obou Blochetových rukopisech končí. Druhá část Čagatajových dějin není dokončena v žádném z nich; Blochet soudí,

⁵⁹.

⁶⁰.

⁶¹.

¹⁸. Aghruk, viz pozn. 8. Kdo jej ztratil, přišel o zázemí i o rodinu.

že ji Rašíd ad-Dín patrně vůbec nedopsal. Za přerušeným textem tečkami následují na str. 198 rovnou dějiny Tolujovy.

62.

19. Rukopis B datum vynechává; Blochet je doplnil podle genealogie *Mu'izz al-ansáb*. Jiné prameny kladou Alghuovu smrt patrně až do let 1265/1266.

63.

Tiráž

Dějiny Čagataj-chána a jeho potomků

3. svazek řady

Rašíd ad-Dín: *Ta'rikh-i Chaghatāy Khān wa aqwāmash*, ze Sborníku letopisů (Džámi at-tavárich)

Český překlad z perštiny s vysvětlivkami: umělá inteligence, podle edice E.

Blocheta, *Djami el-Tévarikh ... Tarikh-i moubarek-i Ghazani, histoire des Mongols*, tome II (Gibb Memorial Series XVIII/2, Leiden – Londýn 1911), tištěné strany 153–197 Blochetovy edice. Překlad neprošel redakcí odborného historika.

Obálka: původní grafická úprava projektu Staré texty.

Svazek vychází v projektu [Staré texty](http://www.stare-texty.cz) (www.stare-texty.cz), v řadě věnované Rašídovu Sborníku letopisů.

Předloha je volným dílem. Tento text lze volně šířit v nezměněné podobě s uvedením zdroje.

Verze 1.0 · září 2026

64.

21. Nejasné slovo, v edici „ba írachta“, v rukopisu B „ba íbráďže“; Blochet u varianty uvádí význam „přítel“. Smysl je patrně „se svými blízkými a lidmi“.

65.